

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2016:B9

Säterbo kyrka

Renovering av fasad och lanternin

Antikvarisk medverkan

Säterbo 1:15
Arboga
Västmanlands län

Sara Bäckman

Säterbo kyrka

Antikvarisk medverkan

Säterbo 1:15
Arboga
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 160017

Sara Bäckman

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2016

Omslagsfoto: Säterbo kyrkan från söder, 2016-06-21.

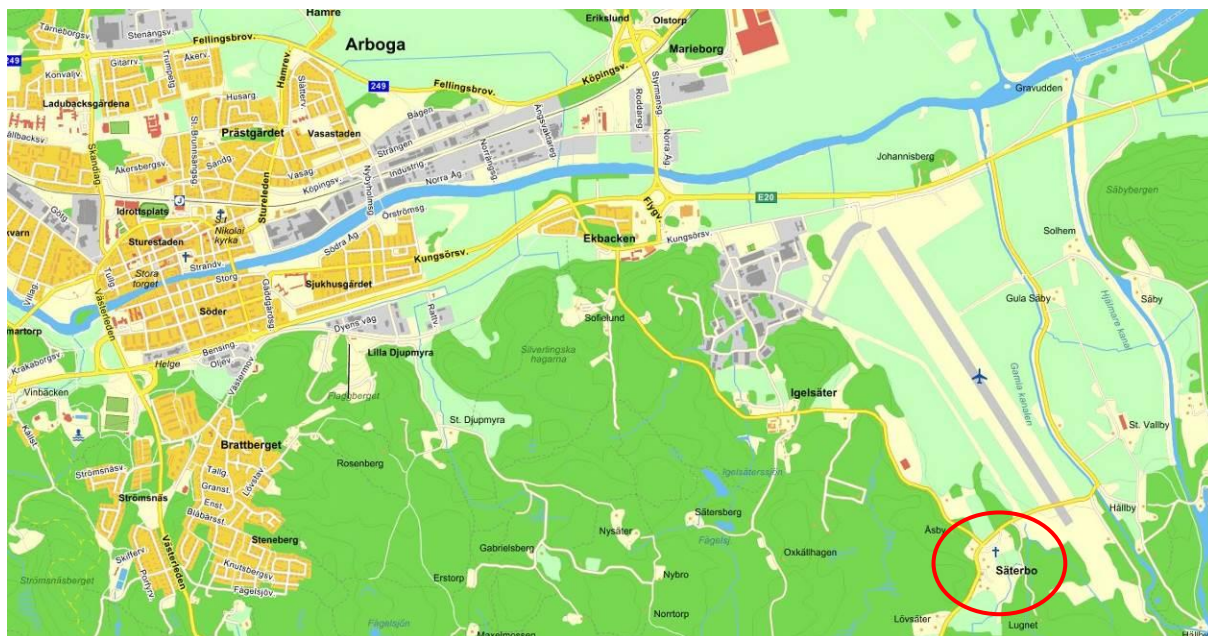
Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Sara Bäckman, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-27-0

Inledning

Arbogabygdens församling beviljades tillstånd till renovering av fasader, fönster, stiglucka samt tornlanternin på och vid Säterbo kyrka, 2013-12-19, Lst dnr 433-4922-13. Västmanlands läns museum har haft uppdraget som antikvarisk medverkan i ärendet genom bebyggelseantikvarie Sara Bäckman som även skrivit efterföljande rapport. Arbetena utfördes under 2016.

Säterbo kyrka markerad med ring, utdrag ut Eniros karta 2016.

Historik

Säterbo kyrka anses till sina äldsta och dominerande delar vara byggd redan omkring år 1200. Koret utvidgades under 1600-talet till full bredd och förlängdes österut. Två större fasadrenoveringar har gjorts under 1900-talet. Säterbo kyrka har tidigare haft gulvita eller vita fasader. Detta konstaterades vid undersökning 1962, då alltså äldre putsskikt fanns på kyrkan. År 1969 knackades all äldre puts ner och ersattes med ett KC-bruk. 1988 lagades fasaderna med en ytputs av hydrauliskt kalkbruk. Vid den fasadrenoveringen avfärgades fasaderna med vit fabriksblandad kalkfärg, närmaste NCS S 0505-Y30R.

Byggnadsvårdsåtgärder

Fasadarbetet på Säterbo kyrkan har till en början följt de anvisningar som Kristin Balksten upprättat 2016-02-15, *Säterbo Kyrka, Material- och arbetsbeskrivning Putslagning och avfärgning*, som Länsstyrelsen i Västmanland har godkänt. Under arbetets gång har avvikelser valt att göras från grundutförandet.

Fasader

En mjukblästring planerades att utföras på tornets fasader för att avlägsna det yttre skiktet av den befintliga KC-putsen och få fram en bra, sugande yta att arbeta med. En provblästring utfördes vilken visade på stora svårigheter att få kvar en jämn putsyta. Detta härrör från en ojämn kvalitet på det befintliga ytskiktet från de senaste fasadåtgärderna 1988.

För att få bort det äldre, yttersta putsskiktet beslutades att putsskiktet skulle avlägsnas genom fräsning. Det innebar att avlägsnandet av ytskiktet blev mer omfattande och gick djupare in i den befintliga putsen. Det innebar också att tornet kunde putsas med ett kalkbruk likt övriga fasader vilket avviker från planerat utförande. Kulören på fasaderna beslutade på plats genom färgprov till NCS 1005-Y40R.

Längs sockeln på kyrkans samtliga fasader har putsens tjocklek fasats av för att motverka den kapillärsugande effekt som annars sker och som kan innebära framtida skador på putsen. I marken vid sockeln har också arbeten utförts för att förbättra avrinningen. Ca 20 cm breda schakt intill sockeln har grävts ur och fyllts med kapillärbrytande grusmaterial.

Samtliga fasader på kyrkans skepp och sakristia har fotodokumenterats av entreprenören i samband med utförandet.

Solur

Solurets infästning på tornets södra fasad såg över i samband med fräsningsarbetet. Två nya dubb monterades i solurets underkant. De redan befintliga dubbarna som rostade lämnades kvar. Det skulle innebära ett för stort ingrepp att avlägsna dem. På fasaden bredvid och under fanns putsskador som ett resultat av att regnvatten runnit utefter solurets sidor. På solurets överdel monterades därför en kopparplåt som ledde ut regnvatten en bit utanför fasaden.

Stiglucka

Stigluckans puts hade stora sprickor och putsbortfall. De underliggande tegelstenarna var frostsprängda. Löst sittande puts knackades bort och lagades i med kalkputs som avfärgades i kulör lik den befintliga som beslutades efter uppstrykningsprov. Dräneringsproblem som tidigare funnits kring stigluckan åtgärdades genom att markytan fick en bättre lutning samt att dräneringen och vattenavledning har letts ut till slänten norr om kyrkans parkering. Även kyrkans spillvatten från stuprör på sakristians fasad har anslutits.

Ljudluckor

Ljudluckornas nedre del var kraftigt rötskadade. Detta beror på att snö samlats och legat kvar i nischerna. Luckorna togs ner, nedre delar av luckorna där skadorna var som störst lagades i och luckorna tjärades.

Lanternin

Under arbetet med lanterninen framkom att trämaterialiet var i så dåligt skick att det inte gick att målningsbehandla. Torrsprickor, grånat trä och begynnande rötskador skulle kräva ytterligare arbeten inom några år. Efter tilläggsbeslut från Länsstyrelsen medgavs att den rötskadade panelen upp till den översta överliggaren under taket kunde bytas ut till nytt material. De stående hörnstolparna hade även de rötskador. Dessa byttes ut partiellt i tre av lanterninens åtta hörn. De rötskadade delarna ersätts med timmer av kärnfura. Samtliga trämaterial målningsbehandlades med Ottossons linoljefärg i en kulör lika befintlig, NCS-kod 0604-Y26R.

Tornlanterninens fönster försågs med bleck av koppar som förhindrar regnvatten att tränga in mellan båge och karm. Även anslutning mellan lanterninens träpanel och nedanliggande takanslutning försågs med kopparbleck.

Fönster

Fönstret på kyrkans norra fasad samt på tornets södra fasad under soluret lämnades in och målades på verkstad av Axelssons träprodukter. Kulör lika övriga fönster, NCS S 3500-N.

Övriga åtgärder

Tornets kors av gjutjärn har målningsbehandlas med linoljefärg från Introteknik i svart kulör. Hängrännorna och vattkupornas infästningar och stråltrådar justerades och ersattes vid behov. Vindskivorna på sakristias gavel byttes ut och tjärades.

Resultat

Åtgärden vid Säterbo kyrka utfördes enligt de beslut och villkor som getts av Länsstyrelsen i Västmanlands län och kan godkännas ur antikvarisk synpunkt.

Bilder

Södra fasaden innan åtgärder.

Norra fasaden och sakristians gavel innan åtgärder.

Putsbortfall på södra fasaden.

Runt hela fasaden fanns skador som uppkommit av att kalkputsen sugit upp fukt från marken.

En infasning vid sockeln gjordes så att så lite kalkputs som möjligt nådde marken.

Stigluckan hade stora skador i puts och frostsprängda tegelstenar.

Stigluckan lagades och fick ny spritputs.

Träpanelen på lanterninen hade stora sprickor och vissa rötskador.

Panelen efter att den bytts ut.

Nytt trämaterial kring lanterninens fönster. Vissa av fönsterbrädorna byttes och formen anpassades till de äldre bräderna.

Lanterninen efter att arbetet var färdigt och ställningen nertagen. De nya kopparblecken under fönstren kommer mörkna i ton.

Soluret innan åtgärder. Dålig vattenavrinning hade medfört att bultar som höll soluret på plats hade roststat samt gett putsskador på fasaden.

Soluret fick ett kopparbleck som ska hjälpa till med vattenavrinning.

Administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr: VLM 160017

Länsstyrelsen dnr: 433-4922-13

Fastighetsbeteckning: Säterbo 1:15

Landskap: Västmanland

Län: Västmanland

Socken: Arboga

Kommun: Arboga

Ägare-beställare: Arbogabygdens församling
Per Lindahl
Box 155
732 23 Arboga

Entreprenör: Eskilstuna Fasad & Kakel AB
Daniel Öberg
Pressargatan 12
632 29 Eskilstuna

Antikvarisk medverkan: Västmanlands läns museum
Sara Bäckman
Karlskatan 2
722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-27-0